

Działalność Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN w latach 2003-2005

Omówienie działalności Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” w latach 2003-2005 podzielę na dwie części.

W pierwszej przedstawię osiągnięcia merytoryczne Komitetu w tej kadencji na tle dotychczasowej działalności Komitetu i nowych tendencji myślenia o przyszłości na świecie.

Drugą część poświęcę naszym doświadczeniom organizacyjnym i wnioskom, jakie z nich wyciągamy, co do sposobu funkcjonowania Komitetu w obecnych warunkach i w przyszłości.

I.

W drugiej połowie XX wieku ukształtowały się trzy dominujące nurty myślenia o przyszłości. Pierwszy to nurt wizji globalnych w duchu studiów Kahna i Winstona. Drugi to nurt prognoz ostrzegawczych, szczególnie szeroko rozwijany w pracach Klubu Rzymskiego. Trzeci to nurt strategii służących przygotowaniu do przyszłości, który rozpowszechnił się m.in. pod wpływem rozwoju teorii systemów i analizy systemowej zarówno w USA i Japonii, jak i w Europie.

W ostatnich 10 latach nastąpiło wyraźne przesunięcie się zainteresowań z kierunku pierwszego do trzeciego, czyli do formułowania strategii przygotowania się do przyszłości. Stał się on dzisiaj nurtem dominującym w studiach nad przyszłością. Klasycznym przykładem opracowań tego typu jest Strategia Lizbońska Unii Europejskiej.

Również w Komitecie Prognoz „Polska 2000 Plus” od połowy lat 90. dominującym nurtem działań było opracowywanie projektów strategii długookresowych pod kątem przygotowania naszego kraju do potrzeb przyszłości. Temu głównemu celowi służą prognozy, wizje i projekcje, stanowiące niezbędny punkt wyjścia dla projektowania strategii działania w perspektywie 20-25 lat.

W ramach tego głównego nurtu pracy Komitetu za najważniejsze w latach 2003-2005 uważamy:

Po pierwsze – identyfikację i diagnozę wyzwań, które mogą stanąć przed Polską w najbliższych 20 latach. Pojęcie wyzwań rozumiemy przy tym dwojako – jako szanse, jeżeli im sprostamy, lub zagrożenia, jeżeli nie podejmiemy odpowiednich działań dostosowawczych. Na podstawie analiz uwzględniających te dwa punkty widzenia za najważniejsze uznaliśmy wyzwania: 1) demograficzne, 2) edukacyjne, 3) ekonomiczne, zwłaszcza związane ze współczesnymi przemianami strukturalnymi, 4) międzynarodowe – związane z naszą pozycją w ramach UE. W wyniku tych prac powstała, ciesząca się zainteresowaniem, nasza książka „Polska w obliczu wyzwań przyszłości”, która ukazała się w 2004 r.

Po drugie, na podstawie wspomnianych analiz powstała nowa strategia długookresowa dla Polski do roku 2025, uwzględniająca nową sytuację po wejściu Polski do UE oraz zmiany w gospodarce światowej. Jak wspomniałem

---

* Prof. dr hab. Leszek Kuźnicki, członek rzeczywisty PAN, Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN; wystąpienie na posiedzeniu Prezydium PAN w dniu 2 października 2005 r.

wyżej tematyka to stanowiła już od ponad 10 lat główny nurt w pracach Komitetu.

Pierwsza strategia dla Polski została przez nas opublikowana w 1995 r. Siegała swym horyzontem roku 2010¹.

Druga, opracowana w roku 2000, miała dwudziestoletnią perspektywę². Była ona przedmiotem dwóch konferencji u Prezydenta RP i w konsekwencji miała znaczenie opiniotwórcze, ale bez żadnego wpływu na politykę, tak rządu AWS, jak i SLD.

Nowa strategia, sięgająca swym horyzontem roku 2025, jest najważniejszym osiągnięciem Komitetu w obecnej kadencji. Spotkała się ona z pozytywną oceną prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, o czym świadczy otrzymany w ostatnich dniach list w tej sprawie.

Strategia ta została przedstawiona w publikacji Komitetu „Droga Polski do roku 2025”³. Nie będę jej streszczał, ale wskażę na sprawy zasługujące na szczególną uwagę.

1. Na świecie upowszechniło się przekonanie, że następną fazą po cywilizacji przemysłowej będzie cywilizacja informacyjna. Podstawą zaś tej ostatniej będzie – nowa forma gospodarki – nazywana gospodarką opartą na wiedzy. Reakcją UE na nowe tendencje cywilizacyjne była właśnie ogłoszona w roku 2000 strategia lizbońska. Również dla Polski ta przemiana cywilizacyjna będzie największym wyzwaniem tego 20-lecia.

2. Wejście Polski do UE w 2004 r. oznaczało konieczność aktywnego włączenia się w realizację strategii UE w zakresie dostęp-

nym w naszej gospodarce. Problem okazał się złożony, gdyż nie potwierdziły się oczekiwania na wysoką koniunkturę w Europie Zachodniej po roku 2000. Wręcz przeciwnie, w UE nastąpiło nieoczekiwane osłabienie tempa rozwoju. Średnie roczne tempo wzrostu PKB w UE w ciągu 6 lat (2001-2006) ocenia się dziś na 1,8% rocznie, co odbiega od poprzednich przewidywań. W strefie krajów euro wzrost PKB będzie jeszcze niższy – tylko 1,5%. Oznacza to dla strategii Polski, że impulsy rozwojowe, płynące dla nas z unijnego rynku, mogą być mniejsze niż poprzednio oczekiwano. Należy więc dążyć do ożywienia popytu na rynku krajowym. Po roku 2000 koniunkturę przeżywają Chiny i Indie, co może być elementem trwałym. Ten fakt należy brać pod uwagę w strategii długookresowej.

3. Spis ludności z 2002 r. wykazał zmniejszanie się liczby ludności Polski w szczególności w dużych miastach. Jeżeli spełni się prognoza demograficzna, to do roku 2030 w miastach możemy oczekiwać spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym o 2,9 mln osób, przy wzroście jej na wsi o 0,6 mln. Stawia to w nowym świetle problemy edukacji na wsi oraz migracji między miastem a wsią itp.

4. Lata 2001-2005 nie przyniosły spodziewanego ożywienia w naszej gospodarce. Przyspieszenie w latach 2004-2005 nie mogło wyrównać niskiej stopy wzrostu za pierwsze dwa lata tego pięciolecia. Powoduje to, że poszukiwanie nowych źródeł dynamizacji gospodarki staje się sprawą pierwszoplanową.

5. W XXI wieku na świecie odnotowano wzrost napięć o podłożu społecznym, jak również narastanie konfliktów między generacjami. Nie przypadkiem ostatnia sesja Światowej Federacji Studiów nad Przyszłością w Budapeszcie, która odbyła się w sierpniu 2005 r., bardzo wiele uwagi poświęciła relacjom międzypokoleniowym, które mają istotne znaczenie dla przyszłości nowej cywilizacji informacyjnej.

W Polsce zarysowała się ponadto tendencja do zaostrzenia kryzysu społecznego na tle

¹ *W perspektywie roku 2010*, wyd. Elipsa 1995 r. s. 192.

² *Strategia rozwoju Polski do roku 2020* – t. I *Diagnoza ogólnych uwarunkowań rozwojowych*, stron 412; t. II *Studia eksperckie na temat 20-lecia 2001-2020*, s. 388; Synteza, s. 112, wyd. Elipsa 2001 r.

³ *Droga Polski do roku 2025 – Założenia długookresowej strategii w świetle studiów Komitetu Prognoz Polskiej Akademii Nauk*, s. 166, wyd. Warszawska Drukarnia Naukowa 2005 r.

narastającej fali przestępczości, zwłaszcza wśród młodzieży, oraz rozprzestrzeniania się korupcji.

W świetle przedstawionych wyżej nowych tendencji w sytuacji światowej i krajowej oraz przewidywanych zmian, uznaliśmy, że nadrzędnym celem strategii Polski i działań w najbliższym 20-leciu powinno być wprowadzenie Polski do grona krajów cywilizacji informacyjnej, co wymaga zbudowania w Polsce gospodarki opartej na wiedzy.

Będzie to możliwe jeśli:

1. Rozwój infrastruktury informacyjnej będzie wyprzedzał wzrost PKB. Różnica na korzyść tej infrastruktury powinna być taka, aby pozwoliła Polsce osiągnąć do roku 2015 co najmniej poziom równy średniemu poziomowi w UE, mimo iż nasz PKB na jednego mieszkańca w tym okresie nie przekroczy jeszcze 65-70% odpowiedniego poziomu w UE.

2. Najwyższy priorytet zapewnimy dla budowy infrastruktury informacyjnej. Tej budowie powinien być przyznany najwyższy priorytet w inwestycjach ze środków krajowych oraz w wykorzystaniu środków z funduszy strukturalnych i pomocowych UE.

3. Za najważniejszy kierunek dla rozwoju cywilizacji informacyjnej uznamy w Polsce upowszechnienie internetu. Opóźnienie Polski jest tu największe.

Jeżeli przyjąć za podstawę wskaźnik *networked-readiness*, to Polska zajmuje według Światowego Forum Ekonomicznego 72. miejsce na 90 krajów badanych.

Równocześnie w prezentowanej strategii zidentyfikowano dość precyzyjnie dziedziny, które charakteryzują się największym dzisiaj tempem wzrostu popytu na wytwarzane w nich wyroby i usługi, a stąd mogą najbardziej zdynamizować gospodarkę w Polsce i zwiększyć poziom zatrudnienia, i w rezultacie zmniejszyć bezrobocie.

Obok prac nad strategią Komitet opracował w tej kadencji szereg ważnych problemów cząstkowych o ważnym jednak strategicznym znaczeniu.

Należy wśród nich wymienić analizę zmian strukturalnych w polskiej gospodarce na tle odpowiednich zmian w krajach UE. Na tej podstawie powstała projekcja zmian w naszej makrostrukturze do roku 2025. Była to działalność w naszym kraju pionierska. Analiza została wykorzystana w pracach Rządowego Centrum Studiów Strategicznych i działającego przy nim Międzyresortowego Zespołu do Prognozowania Popytu na Pracę.

Komitet sformułował także własną propozycję co do priorytetów badawczych dla nauki polskiej, wynikającą z tendencji i prognoz przyszłości, wykorzystaną w pracach Ministerstwa Nauki i Informatyzacji. Opracowaliśmy również raport dla najwyższych władz RP na temat konieczności przeciwdziałania regresowi gospodarki morskiej w Polsce. Podobnie dużą wagę przywiązywaliśmy do postawienia w centrum uwagi społecznej sprawy konieczności poprawy sytuacji socjalnej kobiet w Polsce, bez czego nie ma szans na poprawę sytuacji demograficznej.

Na zakończenie tej części chciałbym powiedzieć kilka słów na temat planów na przyszłość jako naszej propozycji pod adresem Komitetu już następnej kadencji.

Tematyka badawcza Komitetu w przyszłości powinna być rozszerzona co najmniej w trzech obszarach.

1. Wspieranie wszelkich działań o charakterze innowacyjnym w gospodarce i społeczeństwie pod kątem poprawy pozycji Polski w UE.

2. Poszukiwanie dróg zapobiegania narastającemu kryzysowi społecznemu.

3. Przeciwdziałanie katastrofom środowiskowym.

II.

Po tym skrótowym scharakteryzowaniu dorobku Komitetu w obecnej kadencji przedstawię nasze nowe doświadczenia, które mogą mieć szersze odniesienie.

1. Komitet stanowi płaszczyznę integracji środowisk naukowych wokół problemów przysz-

łości, wciągając w to również prace specjalistów spoza PAN i środowiska warszawskiego. Szczególnie istotną rolę z tego punktu widzenia odgrywają zespoły problemowe Komitetu. W obecnej kadencji w pracach Komitetu aktywnie uczestniczy w rezultacie około 90 naukowców spoza Komitetu, a zarazem PAN.

2. W obecnej kadencji podjęliśmy inicjatywę utworzenia przy Komitecie zespołu młodych naukowców. Są to doktorzy i doktoranci, którzy wykazują zainteresowanie studiami nad przyszłością. Grupa młodych stale współpracująca z Komitetem liczy 25-30 osób. Reprezentują oni różne uczelnie, w tym również spoza Warszawy. Grupa młodych spotyka się na odrębnych zebraniach seminaryjnych. Osoby wyróżniające się są zapraszane na zebrania plenarne Komitetu w charakterze koreferentów i dyskutantów. Chcemy tę inicjatywę rozwijać również w przyszłości i wydaje się, że może być ona upowszechniona także w innych komitetach.

3. Podjęliśmy i rozwijamy inicjatywę okresowych spotkań przedstawicieli naszego Komitetu ze środowiskami naukowymi w kraju. W ciągu obecnej kadencji odbyły się trzy takie spotkania w Krakowie, Katowicach i Gdańsku. Wysoko oceniamy ich wyniki. Popularyzują one bowiem prace Komitetu Prognoz poza Warszawą, a nas zbliżają do problematyki regionów.

Kierownictwo Komitetu obok osiągnięć dostrzega również słabości w swej pracy.

Na naszych oczach narasta rozpiętość pomiędzy środkami finansowymi, które mamy do dyspozycji, a zadaniami, których powinniśmy się podjąć. Jest to zjawisko o tyle niepokojące, że Polska dzięki inicjatywie PAN była jednym z pierwszych krajów w Europie rozwi-

jającym studia nad przyszłością. Obecnie jest opóźniona w stosunku do innych krajów nawet o mniejszym potencjale naukowym niż Polska. W dłuższej perspektywie czasu problem ten mógłby być rozwiązany przez utworzenie Instytutu Studiów nad Przyszłością. Komitet nasz wielokrotnie wysuwał taki postulat.

Oceniamy jako nadal niedostateczne kontakty międzynarodowe Komitetu, na co niemały wpływ wywiera z jednej strony ograniczenie środków finansowych, a z drugiej strony szczególnie zainteresowanie w samej Światowej Federacji Badań nad Przyszłością studiami o horyzoncie sięgającym 30-50 lat. Komitet mimo trudności stara się działać i na tym polu. Ostatnio za pośrednictwem sekretarza Komisji pani prof. Danuty Hübner wystąpiliśmy z inicjatywą porównawczych studiów regionalnych pod egidą UE.

Dostrzegamy też potrzebę większej koordynacji prac komitetów działających przy Prezydium PAN, a zwłaszcza lepszej wymiany informacji co do planów na najbliższy okres i okresy dłuższe.

Nadal obserwujemy brak zainteresowania przyszłością ze strony środków masowego przekazu, na co wpływać może także przestrzegana przez nas neutralność polityczna, co czyni nasze prace nieatrakcyjnymi dla dziennikarzy.

Dlatego za cel naszych działań w najbliższym okresie i w dłuższej perspektywie stawiamy sobie, i będziemy dążyć do tego konsekwentnie, zwiększenie opiniotwórczej roli Komitetu i tym samym wpływu na przyszły rozwój Polski. Istnieje taka realna szansa dzięki pomocy i wsparciu prac Komitetu ze strony wielu ludzi i różnych środowisk w Polsce, za co im serdecznie jeszcze raz dziękuję.